

Programska orijentacija Stranke za Bosnu i Hercegovinu zasniva se na univerzalnim idejama slobode, jednakosti i poštovanja ljudskih prava, te prihvatanja principa, koji su temelj političke kulture savremene građanske demokratije.

Ljudi su po prirodi različiti, a u društvenim odnosima i pravima treba da budu jednaki. To je suština bogatstva egzistencije čovjeka i čovječanstva. Zato ljudi mogu biti sretni samo u društvu koje poštuje i ostvaruje slobode i raznolikosti ljudskog djelovanja, te na njima temelji život zajednice, odbacujući svaku isključivost i krajnost.

Upravo ove ideje i principi otvaraju mogućnost građanima i narodima Bosne i Hercegovine da – kao povijesno oblikovana zajednica ljudi različitih po vjeri, etničkoj pripadnosti i kulturnoj tradiciji – opstanu prihvatajući jedinstvo u razlikama, i razvijajući se u uzajamnosti, kroz praksu i historiju.

Danas, nakon agresije i ratnih užasa, građani i narodi Bosne i Hercegovine nalaze se pred izborom: ILI CJELOVITA I DEMOKRATSKA BOSNA I HERCEGOVINA, ILI GUBITAK SVEGA!

To je ključ opstanka Bosne i Hercegovine, kao slobodne, suverene i perspektivne države.

***

Ova Programska orijentacija markira opće naznake tema, kao generalnu ideju i osnovni stav. Svaka oblast – privreda, društveni odnosi, socijalna politika, poljoprivreda, školstvo i odgoj, kultura, zdravstvo, masmediji, sport... – biće referentno obrađena u Programu Stranke za Bosnu i Hercegovinu.

Politički programi su po definiciji otvoreni spram duha vremena i mijena, kojima su savremena društva podložna. U tom smislu i Program naše Stranke podrazumijeva opredjeljenje da se novo i progresivno u društvenom razvoju stalno prihvata, kao obaveza za političku reakciju i praktični angažman.

VRIJEME ODLUKA

Bosna i Hercegovina kao država, njeni građani i njeni narodi nalaze se pred odlukama od kojih će zavisi kvaliteta života svakog pojedinca i budućnost generacija koje dolaze.

Iza nas je iskustvo četverogodišnje agresije i rata, koji su donijeli smrt i masovna stradanja, razaranja i neizrecive patnje milionima ljudi u Bosni i Hercegovini.

Rat je okončan – bez pobjednika koji bi nametnuo uvjete mira, i bez poraženih, koji bi se tim uvjetima pokorili. Nastupilo je stanje koje nije rat, ali nije ni mir. Sudbina svakog pojedinca i svakog naroda u ovom podneblju još uvijek je neizvjesna.

Hoće li Bosna i Hercegovina ostati balkansko "bure baruta", koje će upaliti iskra nekog novog rata, **ili će krenuti putem stabilnog mira?**

Hoće li ljudi ovdje trajno živjeti u nespokojnosti, strahu i nacionalnoj ksenofobiji, ili će **izabrati put suživota, tolerancije i povjerenja?**

Hoće li nacionalistička diktatura ili bilo koje drugo nasilje terorizirati ljude, ili će **biti odabran put demokracije, slobode, pravde i dostojanstva?**

Hoće li Bosna i Hercegovina biti zemlja siromaštva, nezaposlenosti i gladi, ili će **postati država ekonomskog prosperiteta i socijalne sigurnosti?**

Hoćemo li pristati na izolaciju i ostati zabačeno, od svijeta zaboravljeno područje, ili ćemo se **otvarati prema tokovima evropskih i svjetskih integracija?**

Hoće li se mladost Bosne i Hercegovine i dalje rasipati po svijetu, ili će **ovdje, u svojoj zemlji, imati otvorene perspektive da gradi sopstvenu budućnost?**

Odluke o ovim, pitanjima ne može donijeti ni jedan vođa, ni jedna politička stranka, ni jedna nacija.

O sudbini Bosne i Hercegovine i o tome kako će u njoj živjeti – mogu odlučivati samo građani Bosne i Hercegovine, putem, slobodnih, demokratskih i neposrednih izbora?

Građani Bosne i Hercegovine moraju, napokon, u svoje ruke uzeti vlastitu sudbinu !

Bosna i Hercegovina, njeni građani i njeni narodi nisu osuđeni na nesreću i beznade. Realne su mogućnosti da, nakon ratnog mraka, otvorimo put u novo, bolje, svijetlo razdoblje.

Kakva opredjeljenja će biti prihvaćena – to najprije zavisi od mudrosti i hrabrosti, razuma i odgovornosti svakog pojedinca – od njegovog ličnog izbora i volje da se koristi prilikom, koja nam se u ovom povijesnom času ukazuje.

ODGOVORI ZA BUDUĆNOST

Trajan i stabilan mir – umjesto rata

Rat je u Bosni i Hercegovini zaustavljen, ali njegovi uzroci nisu uklonjeni. Velikodržavne pretenzije na Bosnu i Hercegovinu u susjednim zemljama nisu nestale. Stoga, sve dok naši susjedi ne odustanu od namjera za rasparčavanjem Bosne, ratna opasnost će lebdjeti nad balkanskim regionom.

Da bi mir postao bliži od rata – u zemljama okruženja treba doći do evolucije ka demokratiji. Totalitarni režimi se snalaze samo u ambijentu sile. Stoga je vitalni interes Bosne i Hercegovine da uspostavi saradnju sa demokratskim snagama u susjednim zemljama. Istovremeno, valja uporno raditi na demokratskom preobražaju Bosne i Hercegovine, kako bi bili neutralizirani nosioci ekstremnih nacionalističkih i fašističkih ideologija i politika u samoj zemlji.

Stabilnost mira zavisi od toga hoće li napokon biti poraženi inspiratori i izvođači komadanja i uništenja suverene, međunarodno priznate države Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina ne može biti podijeljena mirnim putem. Svaki novi pokušaj da se to učini rezultirao bi, prije ili kasnije, novim ratom.

Cjelovita Bosna i Hercegovina, kao suverena država i multikulturalno društvo – ključni je uvjet mira u ovom regionu. Ko ne prihvata tu očiglednu činjenicu, taj bira rat.

Stabilnost mira zavisi umnogome od toga hoće li biti prevaziđene posljedice iznuđene agresijom, ratom, i nacionalističkim terorom. Ako se, u ime navodne realnosti, prihvati stanje stvoreno genocidom, masovnim likvidacijama, progonima, silovanjima, organiziranom pljačkom i drugim vidovima ratnih zločina – bilo bi to jasno ohrabrenje i očevidan motiv da uskoro, istim sredstvima, budu stvorene još pogubnije realnosti.

Zato se mora proglasiti nezastarivost prava na povratak prognanika i na trajnu zaštitu njihove imovine, sa instrumentima i međunarodnim garancijama, koje će to pravo činiti ostvarivim za svakog građanina Bosne i Hercegovine. Takva rješenja su uslov bez koga trajan mir jednostavno nije moguć.

Mir zavisi i od toga hoće li biti pravedno kažnjeni oni koji su počinili ratne zločine i zločine protiv čovječnosti. To mora biti opomena za budućnost – jer bi

zločin bez kazne podsticao na ponavljanje nedjela. Da je 1945. godine postojao sud koji bi sankcionirao zločine i njihove počinitelje u drugom svjetskom ratu, u razdoblju 1992 – 1996. godine vjerovatno ne bi došlo do klanja niti bi bio podignut ijedan konlogor.

Mirovni sporazum iz Dejtona ne daje amnestiju od zločina nikome, čak ni samim potpisnicima. Suđenje ratnim zločincima je uslov međunacionalnog pomirenja. Imenovanjem stvarnih počinitelja cijeli narod biva amnestiran od kolektivne krivice.

Mir je prirodno stanje čovjeka i on je neophodan svim čestitim ljudima, dakle – većini građana Bosne i Hercegovine. Stoga treba onemogućiti ratno – huškačke i ekstremističke snage, koje su u manjini, ali koje agresivnošću i uz pomoć pokrovitelja izvana ugrožavaju budućnost svih ljudi i naroda.

TOLERANCIJA I POVJERENJE - UMJESTO USKOGRUDNOSTI I REVANŠIZMA Neumitnost zajedničkog življenja

Poput kukavičjeg jajeta građanima i narodima Bosne i Hercegovine podmeće se pitanje: možemo li, poslije svega, živjeti zajedno...? To je lažna i zlonamjerna nedoumica. Njena je zamisao da opravda podjelu Bosne i Hercegovine čime se, de facto, posljedica agresije proglašava njenim uzrokom.

Historija nam je svjedok da rat nije nastao zbog toga što narodi Bosne i Hercegovine ne mogu živjeti zajedno. Naprotiv, sve dok su živjeli zajedno, rata nije bilo. Njihov zajednički život izdržao je vjekovnu provjeru i samo je neupamćeno surovim masovnim zločinima doveden u pitanje. Razdvajanje naroda i stvaranje etnički kompaktnih područja znači, zapravo, pripremu za novi rat.

Bosna i Hercegovina u cjelini pripada Bošnjacima, koliko i bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima. Ne postoji ekskluzivno bošnjačko, srpsko ili hrvatsko pravo na dijelove Bosne i Hercegovine, bez obzira koji je narod u većini na određenom području. Nijedan od triju konstitutivnih naroda nije unio u Bosnu i Hercegovinu dio zemlje, niti ga može izdvojiti ili iznijeti.

Bosna i Hercegovina je starija od svih naroda koji je danas nastanjuju !

Posljedice što su stvorene agresijom, genocidom, progonima, masovnim silovanjima, "etničkim čišćenjem" i drugim vidovima srednjovjekovog nasilja, ne mogu biti prihvaćene kao realnost. Da su svojevremene, ratom uspostavljene realnosti u Evropi bile priznate, danas bi fašizam bio univerzalni poredak.

Istinska bosanska realnost je da Srebreničani i dalje žele živjeti u Srebrenici, Žepljaci u Žepi, Posavci u Posavini, Krajišnici u Bosanskoj krajini, Hercegovci u svojim sunčanim zavičajima... – ali im to elementarno pravo biva uskraćeno silom, samo zato jer pripadaju jednom, drugom ili trećem narodu. To se pokušava opravdati tezom o tobožnjoj nemogućnosti suživota.

Stoljeća u kojima su, jedna uz drugu, građene i služile svojoj svetoj svrsi islamske, katoličke, pravoslavne i jevrejske bogomolje – historijsko su svjedočanstvo o zajedničkom životu u međusobnom uvažavanju i toleranciji. To je mnogo ubjedljiviji dokaz u prilog koegzistencije, nego što su ruševine i zgarišta četvorogodišnjeg rata argument za podjelu. Podjela Bosne i Hercegovine zapravo je samo drugo ime za zločin. Etnički inženjering, odnosno velikodržavne fikcije –

dovele su do masovnih grobnica, do srušenih gradova i miliona nepovratno unesrećenih ljudi.

Zato je suživot u dostojanstvu i jednakom pravu jedini razuman i častan izbor za sve ljude u ovom prostoru. Bošnjaci, Hrvati, Srbi, Jevreji i ostali jedino tako mogu opstati. Njihova je sudbina zajednička, u zajedničkom življenju ili zajedničkoj propasti. Iskustvo agresije i tek okončanog rata potvrđuje takav zaključak.

BiH je domovina svih građana i svih naroda koji u njoj žive

U ime kakvog prava na "nacionalne teritorije" su iz Srebrenice i Žepe protjerani ili pobijeni Bošnjaci, iako su tamo bili apsolutna većina? U ime kojih "nacionalnih teritorija" su Hrvati prognani iz Posavine, u kojoj su bili najbrojniji narod? Da bi bili raseljeni na jadranske otoke i u Istru? Šta je smisao ideje "nacionalnih teritorija" ako Srbi moraju napustiti Drvar ili Bosansko Grahovo, gdje drugih naroda gotovo nije ni bilo? Da bi uzurpirali djedovinu Bošnjaka u Podrinju, a njihovi sunarodnici iz Knina i sa Banije bili prekomandovani na Kosovo?

Zar ovi primjeri, a cijela Bosna i Hercegovina prepuna je sličnih, ne kazuje da se – umjesto zaštite nacionalnih interesa, ovdje zapravo radi o besprimjernoj prevari i nacionalnoj izdaji. To je suština politike velikodržavnih krugova susjednih zemalja, čije realiziranje pomažu etnički fanatici u Bosni i Hercegovini!

I u bošnjačkom narodu, koji je agresijom i ratom najteže pogođen, jedna politička struja čini se da prihvata tezu o podjeli zemlje – kao konačnom rješenju. Takva politika bošnjačkom narodu trasira put u katastrofu. Izolirani i zatvoreni u geto neke "etnički čiste bošnjačke državnice", Bošnjaci bi bili osuđeni na usporeni, ali neumitni nestanak – ili na munjevito uništenje u novom ratu, koji bi slijedio logiku prethodnog. Bošnjaka danas praktično nema na dvije trećine Bosne i Hercegovine. Ako dođe do novih sukoba, biće istrijebljeni i sa ove posljednje trećine, na koju su satjerani upravo da bi bili lakše uništeni. Čekali bi kraj u jednoj velikoj Srebrenici.

Mir, tolerancija i međusobno povjerenje historijski su interes Srba, Hrvata i Bošnjaka u Bosni i Hercegovini. Oni to mogu ostvariti samo u zajedničkoj državi Bosni i Hercegovini, u kojoj će svi građani i svi narodi biti ravnopravni, slobodni, sigurni i solidarni u ostvarivanju i zaštiti svojih vitalnih interesa.

Demokratski preobražaj Bosne i Hercegovine

Sa svoje višenacionalne, višereligijske i višekulturne strukturiranosti, Bosna i Hercegovina je upućena na uspostavljanje i razvijanje demokratskog sistema, kao optimalnog modela svog postojanja. Diktatura, totalitarizam i dogmatska isključivost – suprotni su historijskom biću Bosne i Hercegovine. Razlike i raznovrsnost su bogatstvo i kvalitet koji se mogu ispoljavati i uzajamno oplemenjivati jedino u uvjetima stabilne demokratije. Upravo to svojstvo različitosti, uvažavanje drugog i sposobnost korištenja njegovim iskustvom – bili su presudni u vjekovnom uspješnom egzistiranju Bosne i Hercegovine kao multinacionalnog, multikonfesionalnog i multikulturalnog društva.

Mirovni sporazum iz Dejtona i ustav kao njegov sastavni dio, sadrže mogućnosti da se učini krupan korak u demokratskom preobražaju Bosne i Hercegovine. Međutim, domet tih rješenja ograničen je na prelazno razdoblje. Zato je

odmah nakon izbora potrebno angažirati sve konstruktivne političke činioce na projektu novog ustava Bosne i Hercegovine.

Bosna i Hercegovina se može uspješno razvijati kao demokratska država, ako odlučno prihvati:

- savremene ideje i principe građanske demokratije;
- modele Federacije kantona na cijeloj teritoriji zemlje;
- nadležnost centralnih organa, koji su neophodni za zaštitu i ostvarivanje suvereniteta i teritorijalne cjelovitosti države;
- zajamčene političke slobode svih građana, bez obzira na njihovu nacionalnu, vjersku i drugu pripadnost;
- nacionalnu ravnopravnost Bošnjaka, Hrvata i Srba u cijeloj Bosni i Hercegovini, bez majorizacije ili minorizacije bilo kojeg naroda;
- zajamčen obrazovni i kulturni razvoj svih;
- striktno poštivanje Ustava i zakona;
- podjelu vlasti na zakonodavnu, sudsku i izvršnu;
- jedinstven sistem neposrednih i slobodnih izbora, sa tajnim glasanjem;
- ravnopravnost jezika i pisama naroda Bosne i Hercegovine;
- punu slobodu javne riječi;
- punu ravnopravnost i odgovarajuću zaštitu žene i majke;
- usvajanje posebne strategije za optimalan razvoj mladih naraštaja;
- autonomiju vjerskih zajednica i sekularni princip u organiziranju i funkcioniranju državne vlasti;
- depolitizaciju i dezideologizaciju oružanih snaga, policije i sudstva;
- parlamentarnu kontrolu nad vojskom, policijom i službama bezbjednosti;
- efektivnu zaštitu ljudskih prava i sloboda, po najvišim međunarodnim standardima;
- punu zaštitu privatne svojine;
- obezbjeđivanje osnovnih pretpostavki tržišne ekonomije i slobodne poduzetničke inicijative;
- jamčenje socijalne sigurnosti građana, vojnih i civilnih žrtava rata...

SLOBODA ŠTAMPE – UVJET DEMOKRATIJE

Za uspješnu demokratsku transformaciju Bosne i Hercegovinu poseban značaj ima ostvarivanje slobode štampe, radija, televizije i drugih medija masovnog informiranja. Javnost je bitan činilac kontrole vlasti i korekcije njenih odluka. Otud izvori informacija moraju biti dostupni za svaki oblik demokratskog propitivanja.

Sloboda cirkulacija ideje i informacija treba da postane organsko svojstvo političkog ambijenta Bosne i Hercegovine. Informacija i pravo na nju je važno uporište slobode čovjeka. To je istovremeno resurs razvoja i elemenat kvaliteta socijalnog života.

Svaki monopol u sferi javnog komuniciranja izražava pretenzije na apsolutnu vlast, bez javne odgovornosti. Sredstvima javnog informisanja treba da bude osigurano pravo da tragaju za istinom i da je slobodno saopštavaju – bez nacionalnih, vjerskih, ideoloških i drugih predrasuda.

Širenje prostora tolerancije i afirmisanje prava na različito mišljenje bitna su obilježja demokratske štampe.

Stranka će sustavno pledirati za to da novinarske organizacije i redakcije djeluju nezavisno, ali na bazi profesionalnog kodeksa, kako bi se onemogućilo da

neka glasila ili novinari za račun uskih grupa vrše nasilje nad građanima putem javne riječi.

SLOBODA VJEROISPOVJESTI

U izgradnji Bosne i Hercegovine, kao pluralnog i demokratskog društva, bitan je način uređenja odnosa između države i vjerskih zajednica. Bosna i Hercegovina je evropski i svjetski relevantan primjer multikonfesionalne zajednice kroz povijest. Vjerske zajednice u svojoj organizaciji i svojim djelatnostima treba da budu potpuno nezavisne.

Država mora vjerskim zajednicama omogućiti pretpostavke za slobodan rad na poslanju, kojim one šire i razvijaju univerzalne vrijednosti: pravdu, istinu, ljubav, čovjekoljublje i druge etičke sadržaje, koji imaju ključni sadržaj za zdravu i stabilnu zajednicu. Kroz slobodno djelovanje vjerskih zajednica u duhovnom, obrazovno–odgojnoj i socijalnoj sferi – vjera se potvrđuje kao vrhunska kulturna i društvena vrijednost. Ispovjedaње vjere stvar je lične odluke svakog pojedinca.

STRATEGIJA EKONOMSKE OBNOVE

Ratna razaranja su imala katastrofalne posljedice na ekonomski potencijal Bosne i Hercegovine. Uništena je ili oštećena većina privrednih kapaciteta. Ogromne štete su pričinjene na kapitalnoj infrastrukturi a u značajnoj mjeri su devastirani i prirodni resursi. Poseban problem je nedostatak stručnih kadrova: mnogo je stručnjaka ubijeno, a mnogo ih je prognano ili prinuđeno na izbjeglištvo po svijetu.

Ekonomska obnova svakako je ključni cilj poratnog razvoja zemlje. Ona je ujedno i bitan uvjet za uspostavljanje trajnog mira i stabilne demokratije. Proces rekonstrukcije materijalne baze Bosne i Hercegovine, s obzirom na ogromne direktne i indirektnе štete, pričinjene za vrijeme agresije i rata, neće biti moguć bez međunarodne pomoći. To je jedinstvena šansa koju moramo razumno i efikasno iskoristiti.

Polazeći od činjenica:

- da nivo privredne aktivnosti u Bosni Hercegovini dostiže svega 5 procenata predratne proizvodnje,
- da je nacionalni dohodak per capita ispod 300 USD dolara,
- da je ukupno zaposleno svega 150.000 ljudi,
- da se najveći val nezaposlenih, stručno i tehnički osposobljenih građana očekuje tek demobilizacijom boraca,
- da je agresijom uništeno ili opljačkano više od 80 odsto proizvodnih, građevinskih i infrastrukturnih kapaciteta,
- da je uništeno više od 40 odsto stambenog fonda,
- da su uništene ili zapuštene velike poljoprivredne površine, te da je gotovo u cjelosti zatrt stočni fond,
- da je izvršeno masovno raseljavanje stanovništva, zbog čega su privredni kapaciteti zapušteni,
- da su sredstva banaka uglavnom korištena za nabavku hrane i opreme za stanovništvo i vojsku,
- da je interes stranih partnera korjenito smanjen,
- da je privreda prezadužena a praktički bez ikakve akumulacije,

- da je neophodno izvršiti tranziciju sadašnje državne u privatnu i zadružnu, odnosno javnu svojinu. Pri tome treba pomno konsultovati iskustva postkomunističke Srednje Evrope, gdje je transformacija vlasništva najvećim dijelom obavljena. Pošto je privatizacija politička odluka s dugotrajnim ekonomskim i razvojnim posljedicama, nju treba obaviti po modelu koji obezbjeđuje pravičnost i onemogućava špekulacije.

Stranka za Bosnu i Hercegovinu SMATRA NEOPHODNIM izradu dugoročnog programa razvoja onih privrednih grana i oblasti u kojima je moguće realno i po svjetskim cijenama valorizirati naše sposobnosti i efikasnost privređivanja i plasiranja na domaće i svjetsko tržište roba, radova i usluga. Ovaj program mora da obuhvati, prije svega:

1. intenzivan razvoj stočarstva i na njemu zasnovane visoko akumulativne industrijske proizvodnje,
2. razvoj i unapređenje poljoprivrede u brdsko-planinskim područjima,
3. sadnju i uzgoj novih šumskih kultura i na njima zasnovane proizvodnje, radi plasmana u druge zemlje, naročito na Srednji istok i u SAD,
4. puno iskorištavanje vodnih tokova, izgradnjom hidroelektrana i navodnjavanjem zemljišta,
5. usmjeravanje metaloprerađivačkog kompleksa na manje kapacitete sa višim stepenom obrade, uz primjenu visokih i ekološki bezopasnih tehnologija,
6. proizvodnju građevinskih materijala i građevinske operative, kojima zakonskom regulativom treba obezbijediti značaj i povlastice, koje se daju poljoprivredi i prehrani, radi uspješnog nastupa, odnosno, održanja na svjetskom tržištu,
7. istraživanje novih tehnologija i njihovu primjenu, radi čega država treba adekvatno reagirati mjerama ekonomske, razvojne i poreske politike,
8. davanje koncesija inostranim partnerima u oblasti infrastrukture, rudarske proizvodnje, odnosno otkrivanja novih rudnih nalazišta i njihove eksploatacije,
9. promjene u bankarskom sistemu, što kao nulti prioritet države podrazumijeva oslobađanje banaka od nerealnih dugovanja i ozdravljenje bankarstva, te adekvatan, što pravičniji način obeštećenja štediša,
10. takvo definiranje poreske politike koja će biti produktivna. S jedne strane ona treba oporezivati sav mrtvi kapital, a s druge – da primjenom nižih stopa stimulira svakog investitora proizvodnih jedinica, kao i investitora čija je proizvodnja namijenjena izvozu ili supstituiranju uvoza,
11. usklađivanje domaće regulative sa važećim rješenjima u svijetu. U tom smislu biće uputno da se kreira prostor za poslovanje u slobodnim zonama ...

Svojinska tranzicija je dugoročan i društveno delikatan proces. Zbog mnogih razloga mora se diferencirano pristupiti privatizaciji velikih sistema s jedne, te malih preduzeća i zanatskih radnji, s druge strane.

Za postizanje projektovanih ciljeva u ovoj oblasti neophodno je stvoriti klimu pravne sigurnosti.

Ona podrazumijeva konzistentno i postojano zakonodavstvo koje će djelovati na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, nezavisno sudstvo i organe gonjenja, te efikasnu i nekorumpiranu administraciju.

Očigledno, ekonomija će biti presudan činilac za reintegraciju države.

ZDRAVLJE ZA SVE GRAĐANE

Promjena vlasničke strukture i ekonomskih odnosa mora se ostvariti i u oblasti zdravstva, uz odgovarajuće mjere koje će osigurati neophodan stepen zdravstvene zaštite za sve kategorije stanovništva. Preinake u ekonomskom statusu zdravstva treba vršiti postupno, prateći dinamiku ekonomskog oporavka i razvoja zemlje.

Zdravstvene kapacitete treba povezati u cjelinu, kako bi pod jednakim uslovima bili dostupni svim građanima. Bosna i Hercegovina ekonomski ne može podnijeti razvoj separatah sistema zdravstva, zatvorenih u kantone, regije ili entitete.

U ovoj sferi Stranka za Bosnu i Hercegovinu će se zalagati za:

- obavezan vid zdravstvene zaštite ratnih vojnih invalida, njihovih članova uže porodice, šehida koji nisu punoljetni i koji ne rade,
- obavezan vid zdravstvene zaštite populacije od 0, 18, odnosno 24 godine,
- obavezan vid zdravstvene zaštite osoba starijih od 75 godina,
- obavezan vid zdravstvene zaštite trudnica, invalida rada i osoba nesposobnih za rad zbog urođenih anomalija i deformiteta,
- obavezan vid zdravstvene zaštite za oboljenja koja su definirana od WHO,
- obavezan minimum zdravstvene solidarnosti za socijalno ugrožena lica,

Stranka će, u cilju unapređenja zaštite zdravlja ljudi, iznijeti prijedlog da se uvede privatna praksa na svim nivoima.

S obzirom na veliki broj invalida u Bosni i Hercegovini, posebnu pažnju će mo obratiti na kvalitet banjskih, fizijatrijskih i rekreacionih zdravstvenih usluga.

Sigurna penzija – za sigurnu starost

Osnove penzionog sistema treba da budu jedinstvene za cijelu zemlju. Promjene u unutrašnjoj organizaciji društva ne smiju uskratiti pravo ljudima koji su penziju stekli u prethodnom razdoblju. U najskorije vrijeme penzije treba podići na razinu koja će moći zadovoljiti makar elementarne životne potrebe ljudi koji su časno zaradili pravo na mirovinu. Time će i ova zaslužna kategorija stanovništva ponovo steći samopoštovanje, ugroženo i preko objektivnih razloga.

Minimalna prava penzionera treba da jamči država.

BORCI

U ratu branitelji – u miru tvorci vlastite sudbine

Egzistencijalna i statusna pitanja boraca i njihovih porodica, posebno djece koja su ostala bez roditelja, veoma su važna za osmišljavanje i ostvarivanje poslijeratne obnove. Mjerama ekonomske i razvojne politike mora biti omogućeno da borci, kao biološki najvitalniji i kvalifikaciono najsposobniji dio stanovništva, vlastitim radom osiguravaju svoju egzistenciju.

Borcima i porodicama palih boraca treba osigurati zadovoljavajuće pravo u procesu transformacije vlasništva, kako bi instrumentima tržišne ekonomije bile vrednovane njihove neisplative zasluge za odbranu zemlje i oslobođenje naroda.

Zapošljavanje boraca je strateško pitanje društva. Uz opće mjere za privredno aktiviranje doskorašnjih boraca, poslodavaca koji otvaraju radna mjesta za borce treba stimulirati odgovarajućim kreditnim, poreskim, carinskim i drugim olakšicama.

U obrazovnom sistemu treba utvrditi prijelazna rješenja kako bi generacija mladih boraca mogla stručno da se osposobi za uključivanje u privredu i društvene djelatnosti.

U cjelini, sistem rješavanja egzistencijalnih i statusnih pitanja boraca i njihovih porodica mora biti postavljen tako da oni izravno osjećaju plodove ekonomskog napretka zemlje.

ŽENA – KREATOR VLASTITOG DRUŠTVENOG STATUSA

Respektirajući globalno civilizacijsko unapređenje društvenog položaja žene, država mora stvoriti pravni okvir, naročito u oblastima zapošljavanja, socijalne politike, zdravstva i obrazovanja, koji će ženi pružiti praktične mogućnosti da ostvari svoje potencijale.

U proces rekonstrukcije Bosne i Hercegovine, kao jednu od prvih mjera, treba uključiti dogradnju porodičnog zakonodavstva i sistema zaštite materинства.

Žene Bosne i Hercegovine, u minuloj agresiji i ratu teško su pogođene, kao majke i supruge, a zatim i kao društveni subjekti. Istovremeno, žene su svojim požrtvovanjem, osjećajnošću, umijećem i hrabrošću odlučujuće doprinijele održanju naroda. Bez žena ne bi bilo moguće istrajati protekle četiri godine. Jedan broj njih se aktivno uključio u Armiju Bosne i Hercegovine. Svi ostali vojnici borili su se u prvom redu da bi odbranili živote i čast svojih majki, kćerki, supruge, sestara...

Svojom vrlinom i snagom žene su veoma zaslužne za izvojevanu slobodu, te stoga država mora osigurati zakonske, materijalne i druge pretpostavke za opće poboljšanje položaja žena. Treba, također, osigurati uslove za aktiviranje žena u politici, kako bi one ravnopravno učestvovala u formuliranju i donošenju društvenih odluka.

ŠKOLOVANJE I ODGOJ

Školski sistem – od vrtića do univerziteta – tvori osnovu na kojoj se proizvode profesije, bitne za obnavljanje i unapređenje materijalnih mogućnosti zajednice.

Odgoj je, pak, proces u kome se izgrađuje čovjek, u kome se pobuđuje i ostvaruje njegova ljudska suština. Neko društvo za izvjesno vrijeme može dostići i sam civilizacijski vrhunac, ali ono neće imati budućnost ukoliko njegovo djelovanje nije orijentirano moralnom svrhom.

Obrazovani i stručni kadrovi su elementarna pretpostavka za uspostavljanje prosperitetne države. U toku protekle četiri godine velik broj mladih je bio prikraćen za mogućnost normalnog i kvalitetnog školovanja. Oni ni u kom slučaju ne smiju ostati žrtvovana generacija. Država mora definirati prijelazna rješenja, koja će školskoj i studentskoj populaciji omogućiti da nadoknadi propušteno redovno školovanje. Taj zadatak ulazi u okvir globalnog koncepta obnove.

Formiranje novih naraštaja u Bosni ne smije biti stvar segmentiranih tehnologija, već polivalentni sistem u kome će se stjecati vrijednosti našeg humanističkog naslijeđa i u kome će se ogledati etički aspekti našeg razvojnog usmjerenja.

Današnja Bosna iz svoje duge prošlosti baštini pouke, ovjerene kroz kulturu društvenosti, multikonfesionalnu toleranciju i međuetničku uzajamnost. Taj kvalitet Bosne svojevremeno su s divljenjem uočavali i korifeji evropskog prosvjetiteljstva.

Bosna je kroz povijest bila kuća za ljude i različite narode uvijek otvorena i gostoljubiva. Organska baza bosanske društvenosti je obitelj, u kojoj su humane vrijednosti u pravilu nadređene materijalnom probitku. U Bosni se nije samo govorilo, već se oduvijek i živjelo u skladu sa roditeljskim amanetom "Sine, sve za čast, ali čast ni za šta". Upravo sa tog svog imanentnog svojstva Bosna je mogla da se odupre zlu agresije i fašizma, upravo time obogaćen, njen je narod bez kolebanja odbacio ne samo zločin, već i sva iskušenja osvete. Iz tih razloga misleći ljudi širom svijeta aktualno iskustvo Bosne razumijevaju i kao poruku iz budućnosti.

U porijeklu svih vrijednosti tradicionalne i današnje Bosne je MAJKA, žena obrazovana i predana plemenitoj misiji podizanja potomstva. Bosanske majke nisu skrbile samo za dobro djece, već i za njihovu vrlinu i širinu u poimanju svijeta i života. Kad god se u prošlosti određenje društvenog cilja kolebalo između moći i dobrote, Bosna se nije dvoumila. Naši preci su stoljećima poznati kao dobri Bošnjani...

U našem sistemu obrazovanja i vaspitanja treba definirati metode rada sa mladima, koji će s jedne strane korespondirati sa zadacima što ih postavlja civilizacijsko okruženje, a s druge strane – bez ikakvog kompleksa uvažavati vrijednosti vlastite tradicije i njenu univerzalnu duhovnost. Jer, ko ne zna odakle je došao, ne zna ni kamo se zaputio.

Kultura – zajednička baština svih naroda

Narodi Bosne i Hercegovine su, kroz historiju koja im uglavnom nije bila sklona, očuvali sposobnost duhovnog stvaralaštva. Zahvaljujući tome, oni su svoju domovinu učinili riznicom kulturnog naslijeđa. Bosanci i Hercegovci nikada nisu živjeli samo od kruha, već i od duha. Otuda je država dužna da obezbijedi restauraciju i zaštitu devastiranog kulturnog blaga za protekle četiri godine, bez obzira kojem civilizacijskom ili nacionalnom okviru ono pripadalo. Kulturne vrijednosti na ovom tlu zajednička su baština svih naroda i svih građana. U ovoj oblasti država mora jamčiti punu slobodu kreativiteta pojedinaca, nesputan razvoj nacionalnih kultura i njihovo prožimanje. Kulturne vrijednosti imaju univerzalno važenje. One povezuju ljude i narode, pomažu njihovo upoznavanje i građenje međusobnog povjerenja.

Kulturno bogatstvo treba učiniti sastavnim dijelom vizije općeg blagostanja.

Povezivanje sa svijetom – umjesto izolacije i zatvaranja

S jedne strane zbivanja, uzrokovana agresijom i četvorogodišnjim ratom a sa druge – epohalne geopolitičke promjene na kraju stoljeća – sadrže opasnost da Bosna i Hercegovina, pa i širi balkanski prostor, postanu "siva zona", izopćena iz svjetsko-historijskih kretanja. Lokalnim nacionalističkim režimima i ekstremnim političkim orijentacijama zasigurno ne bi odgovaralo podizanje neke nove "gvozdena zavjese", iza koje bi teror nad neistomišljenicima bio promaknut na razinu državnog razloga. Demokratske snage imaju odgovornost da spriječe etabliranje neofašističkih diktatura.

Bosna i Hercegovina se mora otvarati prema Evropi i svijetu, sa krajnjim ciljem uključivanja u EU i NATO. Politička, ekonomska, kulturna, naučno-tehnička i

drugi vidovi saradnje sa inostranstvom treba da postanu strateške odrednice razvoja BiH.

Odnose sa Republikom Hrvatskom i Saveznom Republikom Jugoslavijom naša država treba da gradi na uzajamnom poštovanju suvereniteta, nepovredivosti teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti. Svi interesi budućnosti i mnogi razlozi historije upućuju nas na svestranu saradnju sa susjedima. Naša otvorenost prema neposrednom okruženju upitna je samo u jednom slučaju: ukoliko odatle dolaze prijetnje opstanku Bosne i Hercegovine.

Bosanski Srbi i bosanski Hrvati su dragocjena spona za njegovanje dobrosusjedskih odnosa i svestrane saradnje sa Hrvatskom i Jugoslavijom. S druge strane, naši motivi i interesi u takvim odnosima naglašeni su brigom za ljudska i nacionalna prava Bošnjaka koji žive u Jugoslaviji i Hrvatskoj.

Sve tri zemlje i svi njihovi narodi živo su zainteresirani za trajan mir i saradnju na osnovama ravnopravnosti i uzajamnog povjerenja. Praktički je moguće i u kratkom roku obnoviti punu slobodu cirkulacije ljudi, roba, kapitala, informacija i ideja između sve tri zemlje. Uvjet za to je da se ostvare unutrašnji preobražaji, kako bi sa društvene scene bili skinuti nosioci militantnih nacionalizama, kao generatora ratnih prijetnji i regionalne nestabilnosti.

Bosna je već svojom geografskom pozicioniranošću upućena na svijet i na međuzavisnost s njim. Ona je jedan od organskih civilizacijskih šavova, koji spaja Istok i Zapad. Bosna je ispružena ruka Istoka prema Zapadu, i obratno. Susret i prožimanje povijesnih krugova koji nose obilježja islama, pravoslavlja, katoličanstva i judaizma – čine Bosnu posebnom u globalnim okvirima. Sve što se ovdje događa ima univerzalni odjek!

Otvoriti mladima perspektive života i motivirati ih na ostanak u domovini

u vrtlogu rata najviše je stradala naša mladost. Agresor je, uz to, zločinom i masovnim progonima rastjerao ogroman broj mladih ljudi širom zemaljske kugle. Ako mir ne uhvati korijenje u najskorijem vremenu, i ako makar i nakratko zakasni ekonomski prosperitet, većina obrazovanih mladih ljudi, koji su još uvijek u Bosni i Hercegovini, zaputiće se tragom vlastitih šansi u tuđinu. To nije moguće spriječiti nikakvim administrativnim mjerama. Uostalom, to ne bi bilo pošteno, niti bi imalo praktičnog smisla. Stoga sve što se radi u tom pogledu treba biti podređeno stvaranju mogućnosti da mladi ljudi prepoznaju egzistencijalni interes u vjernosti svojoj zemlji.

Bez mladih ne bi bilo Bosne i Hercegovine niti potreba za njom.

Razvoj ove zemlje treba da vizioniraju mlade generacije, koje će decenijama nositi ovu zemlju u umu i na srcu. One ne smiju biti opterećene hipotekama nedoraslosti i zabluda svojih prethodnika. Mladost ne može živjeti u prošlosti. Njeni mediji su sadašnjost i budućnost. Zato kormilo zemlje mora doći u ruke progresivne mladosti.

Neće to biti nikakav poklon, jer oni što danas rukuju javnim i državnim ovlaštenjima treba da budu svjesni da te kompetencije izvorno pripadaju mladima. Oni imaju već ugovoren sastanak sa sudbinom!

Naša je privilegija da svim svojim energijama doprinosimo da Bosna – kakvu volimo i kakvoj smo se posvetili – bude još ljepša i bogatija, da je uvijek iznova prožimamo jedinstvenim kvalitetima bosanstva.

Od ove današnje, samo jednu drugu Bosnu mlada pokoljenja će voljeti i poštovati još više: biće to CJELOVITA, SLOBODNA, DEMOKRATSKA,

Programska orijentacija SBiH

PROSPERITETNA, PRAVIČNA, BOSANSKA, NAŠA BOSNA I HERCEGOVINA

...